

Мирон Капраль

ОГЛЯД ДЖЕРЕЛ ДО ІСТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ГРОМАД ЛЬВОВА XVI–XVIII ст.

У регіоні Центрально-Східної Європи Львів як найбільше місто українських земель ранньоновітнього часу є винятковим прикладом для етнонаціональних досліджень: у жодному іншому місті регіону не було чотирьох національних груп (українці, поляки, євреї, вірмени), чисельність яких перевищувала б 5%, та чотирьох великих релігійних центрів (Римо-католицької Церкви, Православної Церкви, з 1708 р. – Унійної Церкви, Вірменської монофізитної Церкви, з 1630 р. – Вірменської католицької Церкви та Іудейської релігійної громади). Львів зберіг великі архівні збірки масового характеру (фінансові, раєцькі, тродські, земські та інші книги), недостатньо залучені до наукового обігу. Метою цієї розвідки є огляд опублікованих джерел та архівних документів з історії національних громад Львова XVI–XVIII ст.

За видовою ознакою аналізовані джерела можна поділити на три великі групи: масові матеріали до статистичного характеру (фінансові книги, реєстри платників податків, люстрації тощо), акти та документи публічно-правового змісту (привілеї, мандати, декрети, універсали та ін.), а також законодавчі акти (сеймові конституції), нарративні джерела: хроніки, історичні описи, а також листування.

Масові джерела. Після реформи 1519 р. у Львові в другій чверті XVI ст. склався корпус фінансових книг, що утворили певну джерельну цілісність. Фінансові книги XVI–XVIII ст. – це сукупність джерел масового типу: шосових, чиншових, чопових реєстрів, регулярних записів про прийняття міського права, про тижневі видатки та прибутки. Вони склали достатистичний масовий матеріал, що дозволяє аналізувати складні економічні, соціально-політичні, демографічні, соціотопографічні, ономастичні та інші питання¹.

Частково дані фінансових книг використовувалися окремими дослідниками (Д. Зубрицький, Р. Зубик, С. Гошовський, О. Гілевич та ін.), але вичерпно цей матеріал не було досліджено. Особливу вагу для дослідження демографічних та соціотопографічних питань давнього Львова мають шосові та ґрунтові (чиншові) книги. Вони включають щорічні реєстри населення, розміщеного за вулицями й оселями в середмісті та передмістях Львова. Інші книги (загальні чиншові книги, чопові книги та окремі книги тижневих прибутків і видатків) мають допоміжний характер для аналізу соціальної структури та розміщення населення Львова, оскільки подають фрагментарну інформацію, що не має масового характеру².

Дані фінансових книг слід критично аналізувати і зіставляти з матеріалами інших масових джерел. Це потрібно навіть не через фізичну втрату текстів, а з огляду на неповний характер цих книг, що мають хро-

нологічні пробіли. Фінансові книги мають й іншу джерельну неповноту. Наприклад, не містять матеріалів про населення міських чиншових земель, які були в руках патрицій, про населення деяких міських сіл, приватношляхетських юридик. Рахункові книги майже не включали й матеріали про міський плебс (домашня прислуга, підмайстри, учні ремісників і т. д.), що не володів нерухомим майном ні в передмісті, ні в середмісті.

Фінансові книги Львова містять інформацію майже виключно про населення і територію, охоплену міською юрисдикцією (середмістя навколо площі Ринок та два передмістя – Краківське та Галицьке). Населення на території під юрисдикцією львівського старости – Високий та Низький замки, Підзамче та село Знесіння – майже не згадується в міських книгах. Тому важливо для демографічного та соціотопографічного аналізу всього населення та території Львова включити фінансові джерела зі старостинської юрисдикції. В основному ці документи відклалися в Архіві Коронного скарбу Речі Посполитої в Головному архіві давніх актів у Варшаві.

Інвентарі Львівського староства за 1534 р. містять описи Високого і Низького замків разом, переліком військової залоги й обслуги в них³. Поряд подається опис чиншів на старостинській підзамчанській юрисдикції, а також в селі Знесіння⁴. На підставі цих документів можна детальніше опрацювати проблеми демографії Львова як цільної структури.

Цінні джерела містить відділ поборових реєстрів Архіву Коронного скарбу. У реєстрі поборового податку 1538 р. для Руського воєводства зберігся особливий список євреїв-платників податку як з середмістя, так і передмістя Львова⁵. Перелік євреїв подавався разом з іменами комирниками за порядком будинків, у яких вони мешкали в єврейських кварталах. Цей список є першорядним джерелом до демографічної картини львівського єврейства, адже інші джерела, у тому числі ті, що збережені у Львові, містять дуже мало інформації про єврейське населення, що перебувало в особливому юридичному становищі, відмінному від становища інших націй. Деякі цінні фіскальні джерела XVI–XVIII ст. (матеріали коєкваші 1656 р., реєстр платників відкупу шведам 1704 р.) відклалися у бібліотеці Оссолинських у Вроцлаві⁶.

Для дослідження демографічних процесів у Львові дослідниками мало використовувалися такі цінні джерела як метричні книги (хрещень, шлюбів, померлих). Для Львова збереглися метричні книги латинської катедрі, починаючи з середини XVI ст. до кінця існування Речі Посполитої⁷.

Актові джерела до історії національних громад XVI–XVIII ст. здебільшого відклалися насамперед у львівських архівних збірках у кількох фондах Цент-

VI. Огляди архівних фондів

рального державного історичного архіву України у Львові; пергаментних документів, магістрату м. Львова, Львівського градського суду, Львівського ставропігійського інституту⁸. Публікація активих документів до історії міста Львова розпочалася ще у другій половині XIX ст. Привілеї та інші документи міста Львова, якими керувалися всі міщани та національні громади, але в повному обсязі користувалися тільки католицька (польська) громада, частково публікувалися у серійному багатотомному виданні "Akta Grodzkie i Ziemskie" та у "Привілеях міста Львова XIV–XVIII ст."⁹ Публікація активів інших національних громад (українців, вірменів, євреїв) також розпочалася в другій половині XIX ст. – на початку XX ст., якщо не брати до уваги невеликого обсягу стародруку кінця XVI ст. з кількома королівськими декретами у справах єврейської торгівлі¹⁰. Збірники та збірки документів правового змісту були видані з історії національних громад українців¹¹, вірменів¹², євреїв¹³. Проте, за винятком збірника документів львівських вірменів, опублікованого австрійським вченим Ф. Бішоффом, усі інші не мали системності щодо видання саме привілеїв та інших правових документів національних громад XVI–XVIII ст. Незодавно вийшов том привілеїв національних громад, підготовлений до друку автором статті, що доповнив давній державний матеріал правового характеру новими документами¹⁴.

Через великий обсяг документів аналіз активих джерел найзручніше провести окремо для кожної національної громади. Найцінніші рукописні документи польської (католицької) громади міста – пергаментні привілеї – зберігаються у ЦДАЛ України, але у лихоліття Другої світової війни невелика частина документів опинилася у Польщі в архівних та бібліотечних збірках: 5 пергаментних документів з початку львівського архіву у Головному архіві давніх актів у Варшаві, по одному пергаменту – у Вроцлаві в освітньому закладі ім. Оссолінських та у Кракові у воєводському державному архіві¹⁵. Окрім оригіналів, правові документи католицької громади відкладалися у книгах копій (копіаріях). Особливо цінним у джерелознавчому значенні є копії, який своїми першими записами сягає початку XV ст.¹⁶. Він містить 193 документи, в тому числі й кілька засвідчених копій. Документи хронологічно обіймають 1356–1682 рр., але копіювання документів не відбулося в якийсь один період. За почерками скопійованих документів можна встановлено, що копіювали документи кілька осіб від XV до XVII ст. Окрім привілеїв міста, до копії внесено декрети про правові взаємини міської ради з вірменами, українцями, євреями, а також документи, де розглядалися судові суперечки райців, лавників та всієї міської громади з передміщанами, жителями міських сіл), суперечки між містом та львівським старостою, розмежування між міськими селами та навколишніми шляхетськими селами: Зимною Водою, Бреховичами, Грибовичами і т. д.

До однієї з найдавніших збірок активих документів відносимо збірку привілеїв у так званому "Кодексі Йоганна Альнпека (Яна Алембска)" з першої третини XVII ст.¹⁷ Копії документів зроблені одним з перших львівських істориків Й. Альнпека при підготовці історичного опису Львова під назвою "Topographia civitatis Leopoliſanae", яке він подав до латиномовного німецького видання про міста світу, видані друком у Кельні 1618 р.¹⁸ Окрім наукової мети, ця підбірка грамот, вміщена серед інших матеріалів Й. Альнпека, могла слугувати йому у судових суперечках, коли він стояв на чолі міської громади в опозиції до ради міста, а також й пізніше, коли він вже став львівським райцем¹⁹.

Кілька копій привілеїв вміщено у копії, час створення якого друга третина XVII ст.²⁰ Судячи за нотатками на маргіналіях та характеру зібраного джерельного матеріалу, можна зробити висновок, що ці два копії використовувалися у судовій практиці міськими урядовцями. певні тематичні групи документів: як от права міста на землі, розмежування з навколишніми селами, документи про стосунки з національними громадами, передміщанами і т.д., вказують, які питання найчастіше виникали у судах під час складання копії.

Зовсім з іншою метою складалася дві інші книги копій, які знаходяться у львівському архіві, що отримали назви "Золотих книг". Перший копій – "золота книга" привілеїв міста Львова²¹. Це єдина у своєму роді книга львівського магістрату, написана на пергаменті. Книга мистецьки оформлена орнаментом, тисненням золотом на обкладинці, малюнками гербів на титульній сторінці, золоту фарбою виділений кожний ініціал документу²². Вдалося встановити укладача "Золотої книги" – міського синдика Павла Гелнера²³. Список регестів, який залишився після нього у так званому "Кодексі Йоганна Альнпека" має заголовок: "Privilegia civitatis Leopoliensis succinte collecta per me Paulum Dominicum Herper eiusdem syndicum in anno Domini 1685 (Привілеї міста Львова, у лаконічному вигляді зібрані мною, Павлом Домініком Гелнером, синдиком того міста року Божого 1685)"²⁴. Найімовірніше "Золоту книгу" привілеїв міста Павло Гелнер, як синдик міста, готував для загального підтвердження всіх привілеїв Львова. Але з якихось причин до підтвердження не дійшло. Пізніше був вклеєний аркуш з титульною сторінкою та гербами канцлера та примааса, що були на цих посадах у час правління Яна Казимира.

З часу написання "Золотої книги" до кінця XVIII ст. не виникало потреби укласти новий збірник привілеїв міста. Як правило, укладалися за приватною ініціативою невеликі підбірки та регести документів з історії міста²⁵. Тільки після зміни державного статусу західно-українських земель і переходу Галичини до складу Австрійської імперії з'явився 16 лютого 1781 р. циркуляр-розпорядження намісника Йозефа з Бригідо, виданий від імені австрійського імператора Йозефа II, за яким всі міста та містечка, шляхта, духовництво і т. д. мали пода-

ти протягом року всі привілеї, звільнення, надання, вільності тощо до центральних урядів²⁵.

Виконуючи це розпорядження, міські служби підготували два томи копій привілеїв та інших документів, переписаних з оригіналів та книг копій міського архіву²⁷. З цієї великої кількості документів були вибрані, на думку упорядників, властиво привілеї, хоча у підсумку привілеї становили не більше третини всіх внесених документів. Підсумком цієї роботи стала книга копій привілеїв міста з оригінальною назвою "Copiae privilegiorum, praerogatorum, concessionum, libertatum ac decretum civitati Leopoliensi servientium pro benignissima approbationi ad sacratissimam ac augustissimam caesareo regiam maiestatem in originali portectorum. Die 15 februarii, anno Domini 1782". 15 лютого 1782 р. цю книгу копій разом зі супровідним листом було подано для підтвердження австрійському цісарю. У супровідному листі львівського магістрату пояснювався розподіл документів на сім рубрик²⁸. У австрійський період, наприкінці XVIII – початку XIX ст., було створено ще дві книги привілеїв, а саме фундаційних привілеїв²⁹. Переважна більшість документів у цих копіях – привілеї приватних осіб та церковних інституцій.

Важливе значення для аналізу реального правового становища національних громад Львова мали судові декрети, мандати, документи судових процесів, ухвали міської ради та всіх станів міста Львова, заповіти та інші акти, занесені до міських судово-адміністративних книг різноманітного походження: раецькі, вйтівські, лавничі тощо³⁰.

Об'єктом джерельної кверенди стали також фасцикули паперових документів львівського архіву³¹, в яких, окрім засвідчених копій привілеїв, відклалися й паперові оригінали королівських дипломів XVI–XVIII ст. Особливу цінність для нашої теми мали фасцикули паперових документів національних громад Львова (українців, вірменів, євреїв³²), створених, очевидно, на потребу міських синдиків, які вели правову боротьбу, захищаючи інтереси магістрату та польської громади. У згаданих фасцикулах відклалися всі правові документи (декрети, мандати, привілеї, судові процеси, протести тощо), дотичні якимсь чином до суперечок та конфліктів національних громад із магістратом.

Певну групу правових документів, було внесено як об'єкти до львівських гродських книг, користатися з яких допомагав опублікований том регестів, переважно королівських грамот³³. У львівських гродських книгах також зустрічалися судові процеси та протести національних громад. Частиною документів міста Львова було занесено до книг вписів "Коронної метрики". У пошуку потрібних документів в "Коронній метриці", окрім ґрунтового видання "Matricutaimn Regni Poloniae Summarium"³⁴, у пригоді став рукопис регестів привілеїв та декретів міст Галичини з кінця XVIII ст. під титулом: "Regestrata privilegioiLnn ac decietum pro parte oppidorum in regnis Galiciae et Lodomeriae super eorum locati

ones, libertates ac immunitates servientium, in libris inscriptionum Archtvi nietrices regni Poloniae Varszaviensi ab anno 1448 ad annum 1772 / Регестри привілеїв та декретів, що слугують містечкам в королівствах Галичини та Лодомерії щодо їхніх локацій, вільностей та користей з книг вписів архіву метрики Польської королівства у Варшаві від 1448 р. до 1772 р.³⁵

Привілеї та інші правові документи української громади зберігалися компактно в архіві Львівського ставропігійського братства³⁶. Саме в цьому архіві українська громада та братство акумулювали майже всі свої оригінальні пергаментні³⁷ та паперові документи. В архіві було створено всі умови для збереження документів спочатку у "торбі для привілеїв", а пізніше й у спеціальній ковчезній скрині³⁸. Частина привілеїв та інших правових документів дійшла до нас у копіях в актах Львівського гродського суду, земського суду, Коронної метрики у Варшаві. Очевидно, з огляду на присутність під рукою оригінальних документів та відсутність потреби постійно звертатися до привілеїв, наприклад у судових справах фактично не збереглося копій³⁹ привілеїв чи декретів української громади.

Проте до нашого часу збереглося багато реєстрів правових документів української громади. Перший реєстр привілеїв братства та української громади, складений на початку XVII ст. та внесений в урочисту книгу вписів під назвою "Альбом", складався з регестів як королівських, так і патріарших й митрополичих документів⁴⁰. Періодично старші братства проводили переписування привілеїв і грамот з контрольною метою та в разі необхідності показати оригінали документів королю та вищим урядовцям Польщі чи на вимогу королівських комісарів у другій половині XVII та XVIII ст.⁴¹

На відміну від української громади, вірменська не змогла залишити єдиного архівного комплексу, де відклалися б основні правові документи громади. Ціни пергаментні документи були розпорошені, очевидно ще наприкінці XVIII ст. у кількох збірках, й на сьогодні виявлені у фондах ЦДІАЛ України, Львівського історичного музею, Головного архіву давніх актів у Варшаві, Бібліотеки закладу ім. Оссолінських у Вроцлаві, Бібліотеки Чарторийських у Кракові⁴². Велика частина привілеїв вірменської громади заносилася до книг Львівського гродського суду та Коронної метрики у Варшаві. Окремі з них збереглися тільки завдяки вписові у Коронну метрику. Деякі вірменські привілеї чи їх невеликі збірки також заносилися у судові та адміністративні книги вірменської юрисдикції у другій половині XVII – першій половині XVIII ст.⁴³

21 жовтня 1641 р. вірменські старші внесли до книги вписів Коронної метрики велику збірку (30 документів) вірменських привілеїв під назвою "Oblata privilegiorum certorum a serenissimis regibus Poloniae et ducibus Russiae ac Masoviae Armenis Leopoliensibus super varia iura, libertates et consuetudines concessorum / Облята певних привілеїв, наданих львівським вірме-

нам найявнішими королями Польщі, князями Русі та Мазовії щодо різних прав, вільностей та звичаїв⁴⁴. Збірка включала поряд з документами вірменської громади Львова й грамоти вірменського єпископства у Львові. Саме тоді вперше львівські вірмени оприлюднили фальсифікат грамоти князя Федора Дмитровича нібито з давньоруського часу⁴⁵.

Певну інформацію про правове становище вірменської громади та її судочинство відклалися у книгах вірменської юрисдикції XVII–XVIII ст., всебічний джерело значний аналіз яких провів Я. Дашкевич⁴⁶. Вірменська громада, що користувалася судовою автономією, потребувала для повсякденного вжитку копіарії та збірні своїх прав та привілеїв. Здебільшого такі копіарії почалися з вірменського статуту 1519 р. та включали всі основні привілеї, отримані львівськими вірменами у XIV–XVII ст.⁴⁷ На початку XVII ст. було зроблено переклад тутьською мовою частини привілеїв, очевидно, щоб подлегнути в судовій практиці користування привілеями, адже не кожен вірменин міг ознайомитися зі змістом документів, написаних латинською мовою⁴⁸.

З історії єврейської громади, на відміну від української та вірменської, не залишилося багато оригінальних правових документів. Велику кількість привілеїв та інших актів єврейської громади було знищено вогнем під час пожеж⁴⁹, а ще більше – під час погромів⁵⁰. Тому зараз уціліло тільки 4 оригінали королівських декретів XVI ст., виданих у єврейських справах. Майже не збереглося також судових книг єврейського суду, яким керував у Львові підвоєвода. Рештки архіву підвоєводського єврейського суду за 1740–1772 рр., а саме шість судових книг стали підставою для дослідження З. Паздро⁵¹.

Королівські декрети містили переважно торгові та економічні вказівки єврейському населенню Львова й видавалися у судових процесах львівських євреїв з міською радою й громадою. Ці документи заборонного для євреїв характеру зберігалися списання у міському архіві, створювалися їхні сумарії⁵² та переписувалися у різні копіарії міських привілеїв та прав⁵³. Не відклалися в архівних збірках окремого копіарія чи сумарія привілеїв й прав, написаного самими львівськими євреями. Більше шість привілеїв та декретів єврейської громади дійшли до нас у формі вписів до книг Коронної метрики у Варшаві та обліт у книгах Львівського гродського суду. В книзі також використано записи реєстрів, переважно, з книг вписів Коронної метрики, а також з "книг синіят"⁵⁴, де вносилися записи тільки у формі реєстрів.

Законодавчі акти для висвітлення нашої теми мають невелике значення, оскільки правове поле, в якому діяли національні громади Львова, здебільшого регулювалися привілеями та декретами, а не сеймовими конституціями. Таких законодавчих документів, виданих для Львова у XVI–XVII ст., маємо кілька, в яких, здебільшого, шляхетські законодавці регулювали торгове право селян та дбали про укріплення міських фортифікацій⁵⁵. Винятком у цьому ряді була сеймова конституція

про nobilitację міста Львова у 1658 р.⁵⁶ та наступні її підтвердження.

Нарративні джерела суттєвим чином доповнюють матеріал масових та правових джерел, хоча їхні відомості мають суб'єктивний, а часом тенденційний характер. Описи національних громад, їхніх стосунків, а також суперечок та конфліктів в зустрічаємо у подорожника Мартіна Грюневера⁵⁶, перших хроністів львівської історії Йоганна Альпска (Яна Алембска), Бартоломея Зиморовича, Яна Юзефовича⁵⁷. Окремі моменти у історії національних взаємин з'ясовують нечисленні збережені листи (перепіски С. Кушевича про облогу Львова⁵⁸, листування Ставропільського братства з князем Костянтином Острозьким, митрополитом Михайлом Рагозою, канцлером Яном Замойським та іншими польськими урядовцями⁵⁹ тощо).

¹ Детальну архівно-довідкову характеристику корпусу фінансових книг Львова XV–XVII ст. зробив К. Бадельський: Badecki K. Archiwum Akt Dawnych Miasta Lwowa. – Lwów, 1936. – N. IV: Księgi rachunkowe (longerskie 1404–1788; Про джерелозначну вартість фінансових книг другої чверті XVI ст. також див: *Капрань М.* Фінансові книги Львова другої чверті XVI ст. як джерело дослідження історичної демографії та соціолопографії. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. – К., 1996.

² Виняток становлять реєстри прийняття міського права, що вносилися в загальну циншову книгу систематично.

³ Archiwum Głowne Akt Dawnych w Warszawie. – Archiwum Skarbu Koronnego. – Oddział I. VI. – N 2756, k. 41–46 v., 64–73 v.

⁴ Ibidem. – Oddział I. VI. – N 2756, k. 77–83 v.; N 2757, K. 25–29.

⁵ Ibidem. – K. 367–368. Частково це джерело використав в основному з демографічного боку М. Горн, див.: *Gorn M.* Zydzi na Rusi Czerwonej w XVI I pierwszej połowie XVII w. – Warszawa, 1975. – S. 54.

⁶ Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu. – Rękopisy. – N 1480, k. 1–76 v.; N 1646, k. 185–203.

⁷ Ibid. – Rękopisy. – N 826; ЦДАЛ України, ф. 618, оп. 2, спр. 2632, 2633, 2637, 2638, 2641; ф. 201, оп. 4 а, спр. 3393.

⁸ ЦДАЛ України, ф. 131 (Пергаментні документи), оп. 1; ф. 52 (Магістрат м. Львова), оп. 1–2; ф. 9 (Львівський гродський суд), оп. 1; ф. 129 (Львівський ставропільський інститут), оп. 1.

⁹ Akta Grodzkie I Ziemskie I Ziemskie z czasów Rzeczypospolitej z archiwum tak zwanego Bernardyńskiego we Lwowie. – Lwów, 1872–1878. – N. III–VII, 1883. – N. I; Привілеї міста Львова XIV–XVII ст.: 36. документів / Monumenta Leopolitana (Львівські історичні пам'ятки). – Л., 1998. – Т. 1.

¹⁰ Privilegia et decreta civitatis Leopoliensis cum iudicis [Leopoli, після 1591]. – 15 p.

¹¹ Вкажемо тільки основні джерельні видання: Monumenta Nnfraternitatis Stauropigianae Leopoliensis, sumptibus Instituti Stauropigiani editit dr. Wladimirus Milkowicz. – Leopoli, 1895; Diplomata statutaria a patriarchis orientalibus Confraternitati Stauropigianae Leopoliensi a 1586–1591 data. – Leopoli, 1895; Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов, состоящей при Киевском, подоль-

ским и вольным генерал-губернаторе. – К., 1904. – Ч. 1. – Т. X–XII; Юбилейный сборник в память 350-летия Львовского старопритона. – Львов, 1936–1937. – Ч. I–II.

¹² *Bischoff F.* Das alte Recht der Armenier in Lemberg. – Wien, 1862; *Bischoff F.* Urkunden zur Geschichte der Armenier in Lemberg. – Wien, 1864, Украинско-армянские связи в XVII веке: Сб. документов / Сост. Л. Дашкевич. – К., 1969.

¹³ Русско-еврейский архив: Док. и материалы для истории евреев в России. – Санкт-Петербург, 1903. – Т. III; Док. к истории польских и литовских евреев (1364–1569); *Balaban M.* Ludy lwowscy na przełomie XVI–XVII wieku. – Lwów, 1906. – (Materiały).

¹⁴ Привілеї міста Львова XIV–XVIII ст.: 36 документів / Monumenta Leopoldiana (Львівські історичні пам'ятки). – Л., 1998. – Т. 2.

¹⁵ *Karpal M.* Джерела до історичної демографії та соціотопографії Львова XVI–XVII ст. у варшавських архівних збірках // Матеріали засідань Історичної та Археологічної комісії НТШ в Україні. – Л., 1999. – Вип. 2 (1995–1997 рр.) – С. 201–204.

¹⁶ ЦДАЛ України, ф. 52, оп. 2, спр. 613.

¹⁷ Там само, спр. 1153, арк. 111–196.

¹⁸ *Alnpek Jan* Leopoldis Russiae Austalis urbs primaria, celeberrimum orientarium mercium emporium // *Braun Georg.* Civitates orbis terrarum. – Coloniae, 1618. – Lieber VI. – № 49.

¹⁹ *Jan Alnpek* i jego "Opis miasta Lwowa" z początku XVII wieku / *Wydz. S. Rachwał.* – Lwów, 1930. – S. 3–7.

²⁰ ЦДАЛ України, ф. 52, оп. 2, спр. 615.

²¹ Там само, спр. 614.

²² Детальніше опис книги див.: *Badecki K.* Archiwum Akt Dawnych Miasta Lwowa. – Lwów, 1935. – Т. III. Księgi i akta administracyjno-sądowe: 1382–1787. – S. 193–194.

²³ Павло Домінік Гелнер був представником відомої львівської патриціанської родини, один з його родичів з таким самим ім'ям був райцею у 30–40-х рр. XVII ст., див.: *Lozieski W.* Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie w XVI–XVII wieku. – Lwów, 1892. – S. 162–163.

²⁴ ЦДАЛ України, ф. 52, оп. 2, спр. 1153, арк. 359.

²⁵ Див.: *Biblioteka Czartoryskich w Krakowie.* – *Rekopisy.* – N 2003, 1014, 1029; ВР ЛНБ ім. В. Стефаніка, ф. 5 (Оссолінських), спр. 515.

²⁶ *Continuatio edictorum et mandatorum universalium in regnis Galiciae et Lodomeriae.* – Leopoli, 1781. – D. 7–8.

²⁷ ЦДАЛ України, ф. 52, оп. 2, спр. 642–643.

²⁸ Там само, оп. 1, спр. 127, арк. 7–10. Детальніше про сім рубрик міських привілеїв описано у: *Karpal M.* Привілеї міста Львова XIV–XVIII ст. (Історико-джерелознавчий огляд) // Привілеї міста Львова XIV–XVIII ст.: 36 документів / Monumenta Leopoldiana (Львівські історичні пам'ятки). – Л., 1998. – Т. 1. – С. 13–14.

²⁹ Там само, оп. 2, спр. 646 а, спр. 646 б. Остання книга нещодавно після викупу на Варшавському аукціоні антикваріату була повернута у львівський архів, звідки вона зникла у восени роки.

³⁰ Архівний опис львівських міських судово-адміністративних книг зробив польський дослідник К. Бадецький, який також коротко зупинився на джерелознавчій характеристиці цих джерел: *Badecki K.* Archiwum Akt Dawnych Miasta Lwowa. – Lwów, 1935. – Т. III. Księgi i akta administracyjno-sądowe: 1382–1787.

³¹ ЦДАЛ України, ф. 52, оп. 1, спр. 107–111.

³² Там само, спр. 136–143.

³³ *Akta Grodzkie i Ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego Bernardynskiego we Lwowie.* – Lwów, 1884. – Т. X.

³⁴ *Matricularum Regni Poloniae summaria, excussis codicibus, qui in Chartophylacio Maxime Varsoviae asservantur.* – Viroviae, 1905–1909. – Pars I–VI.

³⁵ ВР ЛНБ ім. В. Стефаніка, ф. 5 (Оссолінських), спр. 283.

³⁶ *Ісаевич Я.* Архів Львівського братства // *АХ.* – 1968. – № 1. – С. 88–93; *Шустова Ю.* Документи Львовского Успенского старопритонского братства как исторический источник (1586–1788). Автореф. канд. ист. наук. – М., 1998. – 28 с.

³⁷ Тільки одна пергаментна грамота з наданням українській громаді відклалася поза Львовом, у Головному архіві давніх актів у Варшаві (*Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie*), публікацію див.: Привілеї національних громад міста Львова XIV–XVIII ст.: 36 документів / Monumenta Leopoldiana (Львівські історичні пам'ятки). – Т. 2. – Л., 2000. – С. 81–83 (документ Августа II від 6 жовтня 1697 р.).

³⁸ *Ісаевич Я.* Архів Львівського братства // *АХ.* – 1968

№ 1. – С. 89.

³⁹ У архіві старопритонського братства залишилися тільки невелика підбірка перекладів польською мовою п'яти королівських привілеїв, датована серединою XVII ст. Див.: ЦДАЛ України, ф. 129, оп. 1, спр. 208, арк. 1–12 зв.

⁴⁰ Реєстр опублікований: Акты, относящиеся к истории Южно-Западной Руси / *Изд. А. Петрушевич.* – Львов, 1868. – С. 156–160.

⁴¹ Львівський історичний музей. – Відділ фондів (рукописи). – № 135, арк. 390–391; Юбилейный сборник в память 350-летия Львовского Старопритона. – Львов, 1937. – Ч. II. – С. 1–2; ЦДАЛ України, ф. 129, оп. 1, спр. 931, арк. 1–31. Короткий огляд братських реєстрів див.: *Ісаевич Я.* Архів Львівського братства // *АХ.* – 1968. № 1. – С. 89–92.

⁴² Див. археографічні легенди до виданих документів вірменської громади: Привілеї національних громад міста Львова XIV–XVIII ст.: 36 документів / Monumenta Leopoldiana (Львівські історичні пам'ятки). – Л., 2000. – Т. 2. – С. 121.

⁴³ Див. наприклад вписи у книги протоколів засідань вірменських (старших) суддів: ВР ЛНБ ім. В. Стефаніка, ф. 5 (Оссолінських), оп. 1, спр. 1725, 1727–1728, ф. 45 (Дідунівських), оп. 1, спр. 117. Їхню характеристику див.: *Дашкевич Я.* Армянское самоуправление во Львове в 60–80-х гг. XVII в. (Протоколы армянского совета старейшин как исторический источник) // *Banber Matenadarani* / *Вестник Матендарана.* – Yerevan, 1969. – № 9. – С. 213–240.

⁴⁴ *Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie.* – *Metryka Koronna.* – N 187, k. 139–172.

⁴⁵ *Дашкевич Я.* Грамота Федора Дмитровича 1062 р. (нарис з української дипломатики) // *НБ.* – 1962. – № 4. – С. 9.

⁴⁶ *Він же.* Адміністративні, судові та фінансові книги на Україні в XVII–XVIII ст. (Проблематика, стан і методика дослідження) // *Історичні джерела та їх використання.* – К., 1969. – Вип. 4. – С. 129–171.

⁴⁷ Опис цих копій, частина яких вже втрачена: *Copius Lips Polonicis annos 1506–1522 continens. Typis mandavit adnotationibus O. Balzer.* – Cracoviae, 1906. – Vol. 3. – Pars I. – S. 401–414.

⁴⁸ ВР ЛНБ ім. В. Стефаніка, ф. 5 (Оссолінських), оп. 1, спр. 2117. Зберігся переклад на вірмено-кипчацьку мову привілеїв та статуту 1519 р., див.: *Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolinskich we Wrocławiu.* – *Rekopisy.* – N 1916, k. 157–319. Факсимільне статуту 1519 р. опубліковане: *Lewic-*

VI. Огляди архівних фондів

ki M., Kohnowa R. La version turque-kipeczak du Code lois des Armeniens polonais d'après le ms. N 1916 de la Bibliothèque Ossolineum // Rocznik Orientalistyczny. – Warszawa, 1957. – № XXI. – S. 154–253.

⁴⁹ Привілеї національних громад міста Львова XIV–XVIII ст. 36. документів / Monumenta Leopoldina (Львівські історичні пам'ятки). – Л., 2000. – Т. 2. – С. 430–431.

⁵⁰ Під час погромів 1664 р. як повідомляють євреї-очевидці, “загинули права та привілеї, польськими королями милостиво надані львівським євреям від кількохсот років, що залишилися на зберігання у пограбованих школах (синагогах. – М.К.)” (ЦДАУ України, ф. 52, оп. 1, спр. 138, арк. 216 зв.).

⁵¹ *Pazdro J.* Organizacja i pmktyka zydowskich sądów podwojewódziskich w okresie 1740–1772 r. (Na podstawie lwowskich materialow archiwalnych). – Lwow, 1903.

⁵² ЦДАУ України, ф. 52, оп. 1, спр. 142, арк. 162–170 зв.

⁵³ Там само, спр. 142, 613–615; оп. 2, спр. 680 та ін.

⁵⁴ Перелік сеймових конститутцій, наданих місту Львову у XVI–XVIII ст. зосереджено у: Inwentarz Volumina Legum / Ed. J. Ohryzko. – Petersburg, 1860. – Cz. 1 (do tomów I–VI). – S. 274–278.

⁵⁵ Volumina Legum – Petersburg, 1859. – Т. IV. – S. 550.

⁵⁶ *Ісаєвич Я.* Найдавніший історичний опис Львова // Жовтень. – Л., 1980. – № 10. – С. 109–114. Передрук з малюнками М. Грюневєга на маргіналіях: *Vin esse. “Альмана посеред раю”*: Львів у 1582–1602 рр. // Львів. Історичні нариси / Упор. Я. Ісаєвич, Ф. Стеблій, М. Литвин. – Л., 1996. – С. 34–44.

⁵⁷ *[Alnpek Jan]* Jan Alnpek i jego “Opis miasta Lwowa” z początku XVII wieku / Wyd. S. Rachwał. – Lwow, 1930, *Zimorowicz J. B.* Leopoldis Triplex // Ejusdem. Opera quibus res gestae urbis Leopoldi illustrantur / Ed. K. Heck. – Leopoli, 1899. – P. 1–215 (польський переклад: *Zimorowicz B.* Historia miasta Lwowa, królestw Galicji i Lodomeryi stolicy z opisaniem dokladnem okolic i potrojnego oblężenia [...], праця М. Півоцького на язык польски przelożona. – Lwow, 1835), *[Użefowicz Jan]* Kronika miasta Lwowa od r. 1634 do 1690 obejmująca w ogólności dzieje dawnej Rusi Czerwonej [...], przelożona na język ojczysty przez M. Piwockiego. – Lwow, 1854.

⁵⁸ *[Kuszewicz S.]* Relacja i oblężeniu miasta Lwowa przez Bohdana Chmelnickiego 1648 roku. Wyd. Aleksander Czolowski // Kwartalnik Historyczny. – Lwow, 1892. – R. VI. – S. 543–550, *[Kusiewicz C.]* Objazd Lwowa 1648 r., opisana Samuilem Kusiewiczem // Materiały do historii Galicji. Zebrał i uporządkował Stefan Tomaszewski. – Т. 1 (Акти з р. 1648–1649 / Жерела до історії України-Руси – Л., 1898. – Т. IV. – С. 96–107, *[Kusiewicz C.]* Листи зі Львова та їх автор. Видав І. Сварник // Жовтень – Л., 1980. – № 1. – С. 114–127 (пер. укр. мовою).

⁵⁹ *Головацький Я.* Львовское Ставропигийское братство и князь Острожский // Временник Института Ставропигийского с месяцесловом на год простый 1867. – Львов, [1866]. – С. 66–84, *Archiwum Głowne Akt Dawnych w Warszawie. – Archiwum Zamojskich. – N 158, k. 7–8, ЦДАУ України, ф. 132, оп. 1, спр. 693, арк. 1–2.*

Віктор Голубко, Алла Середяк

ДОКУМЕНТИ ОСОБОВОГО АРХІВНОГО ФОНДУ ЙОСИФА ГРОНСЬКОГО У ВІДДІЛІ РУКОПИСІВ ЛЬВІВСЬКОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ім. В. СТЕФАНИКА НАН УКРАЇНИ

Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка НАН України зберігає неоціненні джерела для широкого спектру історико-краєзнавчих досліджень. Основу фондів становлять збірки Центрального Волинського архіву і бібліотеки, Наукового Товариства ім. Т. Шевченка, Народного Дому, Греко-католицької богословської академії, “Оссолінеуму”, “Студіону” та інших публічних бібліотек Львова, що діяли до 1939 р. Окрему групу складають архіви науковців, митців, громадських діячів XIX–XX ст. Збірка рукописів бібліотеки налічує понад 200 фондів¹, окремі з яких охоплюють сотні рукописних книг, грамот, десятки архівів та багато інших матеріалів. В переважній більшості рукописний матеріал стосується різних періодів історії політичного, господарського, культурного, громадського життя українського та сусідніх народів від XII до початку XXI ст.

Для істориків-краєзнавців виняткове значення мають особові архівні фонди, велика частина яких передана до відділу рукописів з колишніх спецфондів (архіви Барзівських, Старосольських, В. Дорошенка, І. Антонича, З. Винниченка, А. Шептицького та ін.). У 90-х рр. XX ст. відділ рукописів бібліотеки поповнився особистими документами М. Грушевського, І. Огієчка, З. Кузеля,

Є. Петрушевича, О. Назарука та інших українських громадсько-політичних діячів XIX – початку XX ст.

Впродовж останнього десятиріччя особові архівні фонди активно опрацьовуються науковцями. Найбільшу увагу історики-краєзнавці приділяють вивченню раніше недоступних джерел, однак не менший інтерес складають особові збірки дослідників, що працювали в радянські часи і залишили цікаві наукові розвідки, спогади, листи ділового й особистого характеру та інші неопубліковані матеріали. Недостатньо вивченим та популяризованим є творчий доробок юриста за фахом і краєзнавця за покликанням, полігота, людини енциклопедичних знань Йосипа Гронського.

Йосип Гронський народився 24 січня 1902 р. Як він зазначає в автобіографії, сьогодні “ця дата пахне стариною, цісарем Францом Йосипом I, кінними трамваями у Львові”². З 1908 р. почав навчання у львівській початковій школі, але вже на наступний рік продовжив студії в яворівській українській школі ім. Т. Шевченка у зв’язку з переїздом родини до Яворова. Батько змушений був переїхати до меншого містечка після втрати праці у Львові під час антиукраїнської компанії розв’язаної поляками після вбивства М. Січинським галицького намісника графа А. Потоцького. Середню школу закін-